

Dr Agnieszka Golczyńska-Grondas
Adiunkt w Katedrze Socjologii Stosowanej i Pracy Socjalnej
Instytut Socjologii
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego

REKOMENDACJA

Adresatem proponowanego przez Towarzystwo Psychoprofilaktyczne „Modelu usamodzielnienia” jest zbiorowość wchodzących w dorosłe życie wychowanków różnych instytucji realizujących zadania opieki zastępczej. Z prowadzonych przeze mnie badań historii życia dorosłych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych wynika, że okres usamodzielnienia, uwarunkowania i wydarzenia, jakie mają miejsce w tym czasie są w znacznej mierze decydujące dla przebiegu ich dalszych losów. Kluczowe znaczenie tego okresu związane jest z faktem nałożenia się na siebie dwóch kryzysów –kryzysu adolescencji, w rozumieniu Erika Eriksona przełomowego momentu stanowiącego szansę rozwojową, oraz kryzysu wynikającego z utraty stabilnych ram codziennego funkcjonowania, jakie placówka tworzyła bez względu na jakość sprawowanej nad wychowankami opieki. Jednocześnie przejście od adolescencji do dorosłości jest kulturowo uwarunkowaną fazą tranzycji, w wyniku której – zgodnie z oczekiwaniami społecznymi powinna się wyłonić w pełni zdolna do funkcjonowania w dorosłych rolach jednostka. Socjologiczne badania losów absolwentów placówek, zarówno generacji wcześniejszych (Golczyńska-Grondas, w opracowaniu), jak i obecnych wychowanków (Giermanowska, Raław-Markowska, 2007), wyraźnie wykazują, że młode osoby opuszczające instytucje wychowawcze i resocjalizacyjne borykają się z wieloma problemami natury emocjonalnej, i materialnej. Z pewnością sytuacja wchodzącego w dorosłe życie podopiecznego instytucji różni się od sytuacji rówieśników wychowywanych w „wystarczająco dobrych rodzinach”. Opuszczający placówkę opiekuńczo-wychowawczą wychowanek pozbawiony jest przeważnie jakichkolwiek osobistych zasobów materialnych, dysponuje ograniczonym kapitałem edukacyjnym i kulturowym, a traumatyczne przeżycia z wcześniejszych lat życia stanowią poważne obciążenie emocjonalne, powodujące np. lęki przed kontynuacją losów rodziców. Jednocześnie wychowankowie w ograniczonym zakresie przygotowani są samodzielnego życia, jako że przez wiele lat placówka zaspokajała potrzeby bytowe dzieci tylko z niewielkim ich udziałem, a w źle funkcjonujących placówkach nawet i bez niego. Sieć relacji łączących absolwenta placówki ze światem pozapłacówkowym jest ograniczona, w tym przypadku przeważnie nie funkcjonują naturalne systemy i sieci wsparcia, takie jak np. środowisko rodzinne, czy sąsiedzkie. Jeżeli relacje z rodziną przetrwały okres instytucjonalizacji, to możliwości świadczenia pomocy z jej strony są przeważnie niewielkie ze względu na ubóstwo i dysfunkcje bliskich krewnych.

Proponowane w ostatnich latach rozwiązania nie przyniosły spodziewanych efektów – jak wynika z badań (Giermanowska, Raclaw Markowska 2007, Kwak red. 2006) pomoc udzielana wychowankom przez instytucje realizujące zadania polityki społecznej koncentrowała się głównie na formach materialnych, zaniedbywano natomiast kwestie psychospołecznego funkcjonowania absolwentów placówek. Obserwowano przy tym niekorzystny proces nakładania się ról pracownika socjalnego i opiekuna usamodzielnienia.

Przygotowany przez TPP model usamodzielnienia powstał w oparciu o wieloletnie doświadczenia zespołu realizującego różnorodne formy pracy socjalnej, korekcyjnej, wychowawczej i terapeutycznej w zbiorowościach wykluczonych i zagrożonych ryzykiem marginalizacji społecznej. Dogłębną wiedzę autorów propozycji odzwierciedla opis problemów beneficjentów modelu. Sam model, realizowany w oparciu o kilkuletnią pracę asystentów usamodzielniania, rozpoczynających swoje działania dwa lub trzy lata przed momentem opuszczenia instytucji opieki całkowitej czy też rodziny zastępczej, w pełni zaspokaja potrzeby dorastających wychowanków. Cztery etapy modelu, skonstruowane w sposób hierarchiczny, poświęcone są kolejno budowie relacji z wychowankiem opartej na zaufaniu i zasadzie poszanowania jego autonomii, rozwiązywaniu problemów emocjonalnych, przygotowania do związku partnerskiego i pełnienia ról rodzicielskich oraz wyposażeniu w niezbędne w dorosłym życiu umiejętności społeczne i zadaniowe. Rola asystenta usamodzielnienia stanowi profesjonalny odpowiednik znanej w socjologii biografistycznej roli tzw. „opiekuna biograficznego”, znaczącego innego, stanowiącego źródło wielowymiarowego wsparcia, modelującego postawy i zachowania swojego podopiecznego. Obecność opiekuna biograficznego w analizowanych przeze mnie historiach życia była z jednym z czynników sukcesu życiowego badanych wychowanków, brak takiej osoby w biografii typowy był z kolei dla osób, które poniosły porażkę.

Uwzględniając powyższe rekomenduję proponowany model do wdrożenia. Jednocześnie podkreślam, że warunkiem niezbędnym powodzenia implementacji modelu i jego skuteczności wobec zbiorowości wychowanków jest jego całościowe zastosowanie, zgodnie z opisywanymi przez autorów założeniami i procedurami. Konieczne jest przy tym odpowiednie przygotowanie asystentów poprzez specjalistyczne szkolenia o charakterze warsztatowo-treningowym, umożliwienie im pracy zespołowej oraz poddawanie ich pracy merytorycznemu monitoringowi i superwizji. Działalność asystentów usamodzielnienia oprócz wymiaru jednostkowego ma też istotny wymiar społeczny, bowiem znacznie zwiększa prawdopodobieństwo włączenia się podopiecznych w główny nurt życia społecznego. Nie bez znaczenia jest też wymiar finansowy, ponieważ można zakładać, że koszty zapewnienia opieki zastępczej dziecku pozbawionemu wsparcia w rodzinie naturalnej nie zostaną zmarnowane w wyniku nieudanych efektów procesu usamodzielnienia skutkującego porażką życiową wychowanka.